

**De opa van Anke was
kampecommandant**

“HIJ IS EEN
OORLOGS-
MISDADIGER
EN MOET ZO
HERINNERD
WORDEN”

Anke Winter (53) was veertien jaar toen ze begreep dat haar opa commandant van Kamp Westerbork was geweest. Een taboe waarover in de familie nooit werd gesproken. Jaren later is het haar missie geworden om dat juist wél te doen, in het openbaar.

“MIJN MOEDER EN TANTES HEBBEN ALTIJD TEGEN HEM GEREBELLEERD, HET WAS HUN MANIER OM AFSTAND VAN HEM TE NEMEN”

“Ijskoud heeft hij onschuldige, jonge kinderen de dood in gestuurd”, zegt Anke Winter. “Zo harteloos. Ik geef les aan jonge kinderen, als ik in hun ogen kijk...” Er rollen tranen over haar wangen. “In een veewagon gingen ze naar de gaskamers. Onvoorstelbaar. Hij was niet dom, hij moet hebben geweten dat ze niet tewerkgesteld zouden worden in het oosten. En toch beweerde hij na de oorlog niets van de holocaust te hebben geweten. Een grote leugen! Wat was dat voor een mens?” Die mens was haar opa. Ankes moeder Erika is de jongste dochter van Albert Konrad Gemmeker (1907-1982), de Duitse officier die van najaar 1942 tot april 1945 commandant was van Kamp Westerbork. Westerbork, gelegen op de Drentse hei, was een doorgangskamp. Vanuit hier werden tot september 1944 ruim honderdduizend Nederlandse en gevluchte Duitse Joden en enkele honderden Roma naar vernietigingskampen als Auschwitz en Sobibor gedeporteerd.

Het taboe

Anke woont in Neukirchen-Vluyn, net over de grens bij Venlo. Ze is open en hartelijk. Ze heeft twee zoons van begin twintig uit een gestrand huwelijk. Een van hen was met school op excursie naar Westerbork. Daar luisterden ze naar het verhaal van de Joodse Eva Weyl, die in 1942 als zesjarige met haar ouders in het kamp kwam. Ze waren voor de oorlog uit Duitsland gevlucht. Omdat haar vader administratief werk in Westerbork deed,

ontsnapt ze aan de transporten. Ankes zoon had na Eva's verhaal zijn vinger opgestoken en gezegd: “Mijn overgrootvader was hier kampcommandant.” Toen ging het balletje rollen. Anke: “Ze wisten niet dat er nog directe familieleden van de kampcommandant waren en hebben contact met ons gezocht. Eva geeft veel lezingen op Duitse scholen en toen ze in januari 2019 hier in de buurt sprak, vroeg ze me aanwezig te zijn. Ik stemde toe. Daarna schreef ze me: ‘Jij hoort niet in de zaal, jij hoort naast me te staan’. Ik schrok. ‘Laat me er een nachtje over slapen,’ schreef ik terug, ‘ik weet niet of ik dat kan.’”

En, heb je geslapen? “Ja. Ik wist meteen dat ik het moest doen.”

Waarom? “Omdat we niet mogen vergeten wat er is gebeurd. Juist nu. Er zijn weer rechts-extremistische aanslagen in Duitsland. Zoiets als toen mag nooit meer gebeuren. Ik heb me altijd afgevraagd hoe destijds een kleine groep een heel volk meekreeg in z'n rassenhaat. Nieuwe generaties Duitsers zijn door dit volk grootgebracht. Hoewel er veel over het verleden werd gesproken, gebeurde dat in algemene zin. Er werd zelden naar de rol van de eigen familie gekeken. Mijn ouders deden dat ook niet. Ik vond het tijd dat taboe te doorbreken.”

Een zoektocht

Sindsdien bezoekt Anke samen met Eva één keer in de maand scholen in Duitsland. Ze vertelt dan over hoe ze in contact

kwam met Eva en over de herinneringen aan haar opa. Albert Gemmeker, die voor de oorlog politiemann was in Düsseldorf en drie dochters had: Lotti (1938), Rosemarie (1940) en Erika (1942). Na de Duitse inval in Nederland op 10 mei 1940 werd hij overgeplaatst naar Den Haag. Hij begon een affaire met zijn secretaresse en verwaarloosde zijn gezin. Na de oorlog kwam het tot een scheiding. Zijn dochters zagen hem nog zelden en hij droeg niets bij aan hun opvoeding. Toch bleven zijn dochters hem opzoeken. Ankes moeder Erika verbrak het contact pas toen

**“Opa was extreem
afstandelijk, formeel en
allesbehalve warm.
Ik was altijd bang iets
fout te doen”**

Anke twaalf was, nadat opa een rotopmerking had gemaakt over de naam van haar nieuwe zusje Ruth. Te Joods, vond opa. “Mijn moeder en tantes hebben altijd tegen hem gerebelleerd”, zegt Anke. “Met mijn ouders heb ik talrijke vredesdemonstraties bezocht. Het was hun manier om afstand te nemen van hem. Maar er publiekelijk afstand van nemen en naar de rol van de eigen familie kijken, durfden ze niet. Dat leidde tot spanningen thuis. Het is ook verdomd moeilijk. Maar ik doe het nu.”

December 1942. Kampcommandant Gemmeker organiseert het Joelfeest. Hij grijpt dit feest aan om zijn installatie als commandant officieel te markeren. Het Joelfeest is een oud Germaans heidens feest dat vlak voor Kerst valt.

Anke met een oud familiealbum.

Het huis waarin Gemmeker woonde toen hij kampcommandant was.

19 december 1942.

Daarvoor moest Anke door een heel proces. Een ware zoektocht, waarbij ze zich verdiepte in allerlei samenlevingsvormen. “Wij zijn materialistisch, willen meer en meer, en putten de aarde uit. Maar veel mensen zijn niet gelukkig en depressief. Wat klopt er dan niet? We moeten erkennen dat ons denken veel leed in de wereld veroorzaakt.”

Heeft die zoektocht naar de zin van het leven te maken met je grootvader of je opvoeding? “Het is deels mijn karakter, maar ook mijn opvoeding. Ik heb geleerd dat het belangrijk is om anderen te helpen. Maar helpen kan ook opdringen zijn, merkte ik. Ik heb altijd een opdracht nodig gehad.”

En die opdracht is nu met Eva scholen bezoeken? “Precies. Wellicht zocht ik het te groot, het verhaal bleek in mijn eigen geschiedenis te zitten. Voor het

“Dat ik er nu openlijk over praat, heeft mijn moeder en mij dichterbij elkaar gebracht”

eerst ben ik met iets in het reine, maar al dat andere was nodig om het te begrijpen. Het zijn allemaal puzzelstukjes geweest die nu in elkaar vallen. Ik dwing mezelf nu niet meer verder te zoeken.”

De confrontatie

Historicus Ad van Liempt promoveerde vorig jaar met een biografie over Gemmeker. Daarin staat een foto van Anke met haar zusje Ina, haar grootvader en zijn laatste vrouw Margarethe. “Tante Margarethe, zoals ik mijn stiefoma noemde, was een warme vrouw. Opa was extreem afstandelijk en formeel. Ik kan me niet herinneren bij hem op schoot te hebben gezeten. Tijdens het diner moest ik netjes eten. Ik was altijd bang iets fout te doen. Hij lette continu op me. Hij voelde niet als een opa, niet eens als familie.”

Wanneer hoorde je dat hij een nazi was geweest? “Pas nadat mijn moeder het contact had verbroken. Ik was veertien jaar en op school werd veel, en op een heel confronterende manier, over de holocaust verteld. We kregen een film over Westerbork te zien,

“IK HEB ME ALTIJD AFGEVRAAGD HOE EEN KLEINE GROEP ONDER HITLER EEN HEEL VOLK MEEKREEG IN Z'N RASSENHAAT”

waaruit een trein met Joden vertrekt. Dat was een enorme schok. Toen ik er thuis over vertelde, zeiden mijn ouders: ‘In die film zie je een man met een herdershond. Dat is opa.’ Oké, dacht ik, maar ik verdrong het. Mijn moeder wilde er niet over praten en ik liet het zo. Als puber had ik andere dingen aan mijn hoofd. Mijn ex-man was erg geïnteresseerd in de oorlog. Toen we elkaar net kenden, wilde hij per se een keer naar Westerbork. Eigenlijk wilde ik niet mee. Eenmaal daar kon ik geen verband leggen met mijn opa. Ik dacht: het heeft niets met mij te maken. Dat kwam pas na de ontmoeting met Eva. Toen moest ik de confrontatie aan.”

Hoe werkte dat? “Omdat zij hem heeft meegemaakt in het kamp kwam er iets los. Veel meer dan door die film en de wetenschap dat mijn opa een nazi was. Hoewel ik me niet schuldig voel, valt het me soms zwaar om me uit te spreken over wat hij heeft gedaan. Het is zo ongelofelijk wat er daar is gebeurd. Zo vreselijk... Ik ben niet bang dat het in mijn genen zit, er bestaat geen nazi-gen. Maar door mijn opvoeding en de niet-verwerkte trauma's van mijn moeder kan ik onbewust dingen hebben doorgegeven. Iedereen vindt het vreselijk wat er toen is gebeurd. Maar misschien is het nog vreselijker als je weet dat het je eigen familie was die zich daaraan schuldig maakte. De misdaden van de nazi's hebben niet alleen de slachtoffers en hun families leed berokkend, maar ook de families van die nazi's zelf, die er niets mee van

doen hadden. Dat heeft tot op de dag van vandaag verstrekende gevolgen gehad in mijn familie. Maar er kan iets positiefs uit ontstaan. Dat ik er nu openlijk over praat, heeft een therapeutisch effect op mij, maar ook op anderen. Het heeft mijn moeder en mij dichter bij elkaar gebracht. Ik durf haar nu vragen te stellen die ik vroeger niet durfde te stellen. Een soort verzoening. En we kunnen er met z'n allen lessen uit trekken om niet dezelfde fouten te maken. We kunnen de geschiedenis ermee veranderen in positieve zin.”

De waarheid

Naar aanleiding van de biografie over haar opa werd een documentaire gemaakt. Anke keert daarin terug naar Westerbork en bezoekt het huis waar haar opa met zijn maîtresse woonde. “Ik vond het nu verschrikkelijk om daar te zijn. De sfeer die daar hing, alsof er oude geesten uit de kast kwamen. Hoe kon hij in zo'n huis leven en zich goed voelen, terwijl verderop mensen leden en hun dood tegemoet gingen?”

Hij werd de 'gentleman-commandant' genoemd, omdat hij zelden iemand mishandelde en zich vaak hoffelijk gedroeg naar de gevangenen. Begrijp je dat?

“Ja. Hij was enorm ijdel. Hij wilde een gentleman zijn, bij de elite horen. En hij genoot van de macht en de invloed die hij had. Als hij alles in het kamp goed had geregeld, hoefde hij niet naar het front en kon hij in luxe leven, wist hij. Hij was intelligent en een grote manipulator.

Hij heeft niet voor niets die film over het kamp laten maken, waarin werd getoond hoe goed het daar ging. Hij moet hebben gedacht: mocht het misgaan, dan kan ik hiermee aantonen dat ik ervoor zorgde dat het leven in het kamp niet slecht was vergeleken met de andere kampen.”

Het heeft gewerkt: hij kreeg na de oorlog maar tien jaar cel en in 1951 al amnestie.

“Terwijl ik ervan overtuigd ben dat hij wist van de vernietigingskampen. Hij bleef dat maar ontkennen. Zo pervers.”

Haat je hem? “Nee, dat zou me te veel kracht en energie kosten. Het is geen haat, eerder woede en onbegrip. Het enige wat ik kan doen, is ervoor zorgen dat niet wordt vergeten wat hij heeft gedaan en dat hij niet wegkomt met: ‘Ik wist het niet’. Dat anderen weten dat hij het wel wist. En dat er niets goeds aan hem was.”

Hij zag zichzelf niet als een oorlogsmisdadiger. Moet de geschiedenis zich hem herinneren als oorlogsmisdadiger?

“Absoluut. Na de oorlog is in Duitsland nog een paar keer geprobeerd hem voor het gerecht te krijgen. Het is de rechters niet gelukt hem te veroordelen, er kwam geen gerechtigheid. Maar door onze voordrachten, het boek, de documentaire en door er nu hier over te praten, komt er alsnog gerechtigheid. Mijn boodschap aan hem is: je bent een oorlogsmisdadiger. En zo zul je herinnerd worden.”

Werkt dat voor jou bevrijdend?

“Ja, enorm. Het geeft mijn leven de diepere zin waar ik zo lang naar zocht. Het is mijn bijdrage aan een betere toekomst.”

BOEK & DOCUMENTAIRE

- *Gemmeker, commandant van Kamp Westerbork, Ad van Liempt, Uitgeverij Balans*
- *De documentaire Albert Gemmeker, commandant van Kamp Westerbork is online te bekijken op npostart.nl.*

“Hoe kon hij in zo'n huis leven en zich goed voelen, terwijl verderop mensen leden en hun dood tegemoet gingen?”